

הרב יואל בן נון

מלכים, נביאים ומקורות חיצוניים

שיעור מספר 7

מסע סנחריב והשלכותיו על ממלכת יהודה

בישעיהו פרק ל"ז מתוארת תגובתו של ישעיהו לנאמו של רבשקה:

(א) ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו ויתפס בשק ויבא בית ה'. (ב) וישלח את אלֵיקים אשר על הבית ואת שבנא הסופר ואת זקני הכהנים מתפסים בשקים אל ישעיהו בן אמוץ הנביא. (ג) ויאמרו אליו פה אמר חזקיהו יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו בנים עד משבר וכח אין ללדה. (ד) אולי ישמע ה' אלהיך את דברי רב שקה אשר שלחו מלך אשור אדניו לחרף אלהים חי והוכיח בדברים אשר שמע ה' אלהיך ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה

לאחר כל ההכנות למרד, כאשר סנחריב מאיים על ירושלים חזקיהו מתייאש ומבין שהוא לא יכול לאשור. כפי שכבר ראינו בשיעור מספר 4, בניגוד למיכה (פרק ד) שקורא לירושלים ללדת ולצאת להילחם, חזקיהו מצהיר שאין אפשרות כזו.

אולם יש דבר אחד שלא מצאנו אפילו במיכה: למרות שהוא עודד את חזקיהו לצאת ולהילחם, אין שם שום רמז לברית עם מצרים וללגיטימיות של מעשה זו. כאשר חזקיהו כורת ברית עם מצרים לאחר מותו של סרגון מת (705), זה נגד הנביאים כולם. ישעיהו, כבר למדנו, ניסה למנוע מחזקיהו לעשות כן וכפי שמפורש בפרקים ל-לא. בפרק ל':

(א) הוי בנים סוֹרְרִים נָאם ה' לעשות עצה ולא מני ולנסף מסכה ולא רוחי למען ספות חטאת על חטאת. (ב) ההלכים לרדת מצרים ופי לא שאלו לעוז במעוז פרעה ולחסות בצל מצרים. (ג) והיה לכם מעוז פרעה לבשת והחסות בצל מצרים לכלמה.

ובפרק ל"א:

(א) הוי הַיִרְדִים מִצְרַיִם לְעִזְרָה על סוסים ישענו ויבטחו על רכב כי רב ועל פרשים כי עצמו מאד ולא שעו על קדוש ישראל ואת ה' לא דרשו. (ב) וגם הוא חכם ויבא רע ואת דבריו לא הסיר וקם על בית מרעים ועל עזרת פעלי און (ג) ומצרים אדם ולא אל וסוסייהם בשר ולא רוח וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזר ויחדו כלם יכליון.

זהו בדיוק המשמעות של צו התורה בדברים יז, טז: "רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ויה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד". הכוונה היא בעיקר להסתמכות על מצרים בהקשרים ביטחוניים וכלכליים. אם כן, הפניה של חזקיהו למצרים היא נקודת שבר גם עם גישתו היותר אקטיבית של מיכה.

מסע סנחריב על פי המקורות ההיסטוריים

ישנו ציור קיר ידוע שנמצא בארמון סנחריב בנינווה, המתאר לפרטי פרטים את כיבוש לכיש. כיום [הציור נמצא במוזיאון הבריטי](#). הציור מראה את כל השלבים של כיבוש העיר: המצור, ההבקעה, הולכת השבויים והבאתם לפני מלך אשור היושב על כסאו. עוד נצטרך להסביר מה הייתה החשיבות של לכיש בעיני סנחריב. עוד יש כאן הצצה ייחודית לביצוריו של עוזיהו כאשר הדברים מתאימים למתואר בדה"ב פרק כו:

(י) וַיֵּבֶן מִגְדָּלִים בְּמִדְבָּר... (יד) וַיֵּכֶן לָהֶם עֲזָזִיהוּ לְכָל הַצָּבָא מְגִנִּים וְרִמְחִים וְכוּבָעִים וְשָׂרִינֹת וְקִשְׁתֹּת וְלֶאֱבָנֵי קִלְעִים. (טו) וַיַּעַשׂ בִּירוּשָׁלַם חֲשִׁבֹנוֹת מִחֲשֶׁבֶת חוֹשֵׁב לְהִיּוֹת עַל הַמִּגְדָּלִים וְעַל הַפְּנוֹת לִירוּא בְּחֻצִים וּבְאֲבָנִים גְּדֹלוֹת וַיֵּצֵא שְׁמוֹ עַד לְמִרְחוֹק כִּי הַפְּלִיא לְהַעֲזֹר עַד כִּי חָזַק.

מתוארים כאן ראשי מגדלים עם עמדות ירי, הקשתות, החצים ואבני הקלע. ואומנם כל זה ניתן לראות בתבליט של אשור מלכיש! יש לזכור שספר דברי הימים נכתב בימי בית שני ואף על פי כן הוא מתאר באופן אמין ומדויק את החומות שנבנו, כאמור, בימי עוזיהו ונפלו בתקופת חזקיהו. זה נתון מדהים. מחבר הספר יכול לעשות כן כי יש לו ספרים נאמנים מהם הוא מעתיק. בחפירות הארכאולוגיות בלכיש מצאו בקושי את היסודות. כאן אנו רואים את החומות עצמם.

באשר לכיוון מסעו של סנחריב, יש לנו יכולת לשחזרו על פי כתובת מפורסמת של סנחריב בו הוא מתאר את המסע ואת הערים שהוא כבש. הוא מגיע מצפון ויורד דרומה במישור החוף ומזכיר, בין השאר, את צידון וצרפת, עכו, יפו, בני ברק ועד אזור אשדוד. בשלב מסוים הצבא המצרי עולה מולו אך לא מצליח לעצור אותו. כאן הכיוון משתנה והוא פונה למחוזות המזרחיים של ממלכת יהודה, ועולה לעזקה וללכיש. על פי הסיפור בתנ"ך (ישעיהו ל"ז, ח) אנו למדים שהוא חזר ללבנה ואז שלח את רבשקה לירושלים.

לעומת תיאורים אלו, בישעיהו פרק י ישנו תיאור של צבא אשור העולה על יהודה מכיוון צפון ולא מכיוון מערב:

(כט) עָבְרוּ מֵעֵבְרָה גָּבַע מְלוֹן לָנוּ חֲרָדָה הֲרָמָה גְּבַעַת שְׂאוֹל נָסָה. (ל) צִהְלִי קוֹלְךָ בַּת גָּלִים הַקְּשִׁיבִי לִישָׁה עֲנִיָּה עֲנֹתוֹת (לא) נִדְדָה מִדְּמִנָּה יִשְׁבִּי הַגְּבִים הַעִיזוּ. (לב) עוֹד הַיּוֹם בָּנָב לְעַמֵּד יִנְפֹף יְדוֹ הַר בֵּית בַּת צִיּוֹן גְּבַעַת יְרוּשָׁלַם. (לג) הִנֵּה הָאָדוֹן ה' צָבָאוֹת מְסַעֵף פְּאָרָה בְּמַעְרָצָה וְרַמֵּי הַקּוֹמָה גְּדוּעִים וְהַגְּבָהִים יִשְׁפְּלוּ. (לד) וְנִקַּף סִבְכֵי הַיַּעַר בְּבִרְזָל וְהִלְבְּנוֹן בְּאֲדִיר פּוֹל

מוזכרים כאן מספר ערים שנחלת בנימין, דרכם יעבור אשור עד שיגיע לשערי ירושלים ושם ה' יכה אותו. מספר חוקרים ומפרשים התקשו ביחס שבין תיאור זה ובין התיאור בישעיהו ובכותבות סנחריב, על פיו אשור עלה על ירושלים ממערב. יתכן שאנו למדים מכאן שסנחריב שלח זרוע צבאית נוספת גם מצפון ולמעשה עלה על ירושלים משני כיוונים.

כאמור, סנחריב מזכיר בכתובת שלו ערים רבות: תחילה הוא מתאר את האזור הפיניקי (אזור החוף של לבנון), ולאחר מכן הוא מתאר את ההתקפה על צדקה מלך אשקלון שאזור מלכתו היה מבני ברק ודרומה. כאן הוא עובר ומדבר על חזקיהו ומזכיר את פלישתו לפלשת (מוזכר במפורש במלכים ב פרק יח, ח). הוא מתאר בהרחבה את החרבת עקרון ששיתפה פעולה עם חזקיהו ומזכיר גם את הניסיון לקבל עזרה ממצרים, ניסיון שלא הועיל.

באשר לחזקיהו הוא מדבר על כך שהוא לא נכנע לו ואומר ששם מצור על 46 ערים בצורות שלו ומתאר את ההסתערות בחיל רגלים ובסולמות ועוד. הוא כותב שלקח שלל 200 אלף בני אדם וסוסים, פרדים וחמורים. לא ברור כמה מהם אנשים וכמה מהם סוסים וחמורים. ברור מכאן שהרבה מאוד מאנשי יהודה, אולי עשרות אלפים, גלו כבר בשלב זה.

הוא ממשיך ואומר שהוא כלא את חזקיהו כציפור בכלוב ועשה מצור על ירושלים. השימוש בדימוי של הציפור מופיע גם אצל ישעיהו בהקשר זה, רק בכיוון הפוך, כאשר הוא מתאר את הצלת ירושלים: "כְּצִפְרִים עֹפוֹת כִּן יִגֵּן ה' צָבָאוֹת עַל יְרוּשָׁלַם גִּנוֹן וְהִצִּיל פֶּסַח וְהִמְלִיט" (ישעיהו לא, ה).

עוד מתאר סנחריב את השלל שלקח מערי יהודה, ואת הקטנת ארצו של חזקיהו לאחר שהוא הרחיב אותה. סכום השלל שהוא מזכיר הוא שלוש מאות ככר זהב ושלושים ככר כסף. נתון מקביל, רק הפוך מצד כסף וזהב, מופיע במל"ב פרק יח, יד:

וַיִּשְׁלַח חֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה אֶל מֶלֶךְ אַשּׁוּר לְכַיֵּשׁ לְאֹמֶר חֲטָאתִי שׁוּב מֵעָלַי אֵת אֲשֶׁר תָּתַן עָלַי אֲשָׁא וַיֵּשֶׁם מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל חֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּכֶר כֶּסֶף וּשְׁלֹשִׁים כֶּכֶר זָהָב. מדוע סנחריב התמקד כל כך בכיבוש לכיש והקדיש ציור קיר שלם לכיבושה? פרופ' חיים תדמור הציע בעבר שאין תקדים לעיר מורדת שלא נכבשה ע"י אשור. רק ירושלים לא נכנעה. כך, לדוגמא, שלמנסר החמישי לא חזר הביתה עד שלא כבש את שומרון. 3 שנים הם עשו שם מצור. ירושלים הייתה העיר היחידה שהאשורים לא הצליחו לכבוש אותה. תדמור טען שלכיש הוצגה אצל סנחריב כתחליף לירושלים ולכן הוא עשה תבליט אדיר כזה של לכיש כדי להצדיק את זה שירושלים לא נכבשה ולכן הוא יכול לחזור הביתה. הוא הקים ארמון עם תבליט ענק כדי לפאר את כיבוש לכיש. יש כאן מעשה שמטרתו לחפות על הכישלון בירושלים. תוצאות מסע סנחריב מתוארת גם אצל מיכה בפרק א:

(ג) כִּי הִנֵּה ה' יֵצֵא מִמְּקוֹמוֹ וַיֵּרֵד וַיִּדְרֹךְ עַל בְּמוֹתַי בְּמַתִּי אֶרֶץ. (ד) וְנִמְסוּ הַהָרִים תַּחֲתָיו וְהַעֲמָקִים יִתְבַּקְּעוּ כְּדוֹנֵג מִפְּנֵי הָאֵשׁ כְּמִים מְגָרִים בְּמִוֶּרֶד.

הנביא מתאר את חורבן ההרים בשפלת יהודה. מיכה היה בין השפלה, ממורשת. החורבן מיוחס לה' שיצא ממקומו. רוצה לומר: זה לא סתם אשור, זה ה' שירד מההרים לשפלה. תיאור הירידה כאן קשור לאזור השפלה שמעליהם הרי חברון. מיכה רואה את ה' כאילו הוא יורד מההרים הללו כמו שטפון של מים ואש. בהמשך שם הוא מזכיר מספר ערים בשפלה ובניהם ערים שלא מוכרות ממקום אחר. הוא גם מתאר את פשעי ישראל בלכיש: "לְכִישׁ רֵאשִׁית חֲטָאתָהּ הִיא לְבַת צִיּוֹן כִּי בָךְ נִמְצְאוּ פְשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל". יתכן וזה מתקשר למקדש ישראלי שנמצא בלכיש ולכלי פולחן אותם ניתן לראות בצירו של סנחריב.

עליית סנחריב על ירושלים

נעבור לישעיהו פרק לו. רבשקה מדבר יהודית והוא אף מכיר דברים שאמר ישעיהו (ז): וכי תאמר אלי אל ה' אלהינו בטחנו הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את בַּמִּתֵּי וְאֵת מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לַיהוָה וְלִירוּשָׁלַם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲוּוּ. הוא מודע להסרת הבמות של ישעיהו. חז"ל אומרים שהיה מומר והוא חלק מהמודיעין האשורי. הוא יודע שיש בירושלים רבים הממורמרים על הסרת הבמות. הוא טוען כלפיהם שה' לא יעזור להם כי חזקיהו פגע בו על ידי הסרת הבמות. בהמשך הוא אף טוען שה' אמר לו לעלות (י). לאחר מכן הוא עובר לטיעון אחר (יח-כ): כמו שהאלים האחרים לא עזרו לעמים השונים שאשור כבשה, גם ה' לא יעזור לכם.

ישעיהו דואג ומבקש מישעיהו להתפלל (לז א-ד) וישעיהו מרגיע אותו (ו-ז). אלא שאז שוב שליחים נשלחים לירושלים ומאיימים (ט-יג) וכאן ישעיהו כבר מתפלל ישירות ולא דרך הנביא. זוהי תפילה המבטאת את התחושה שזה לקראת סוף. ישעיהו נשלח מה' לענות לו ולומר לו שהתפילה התקבלה ואשור לא יצליח לעלות על ירושלים ויפול בשעריה (כא-לה). תוך כדי דבריו הוא נותן לו אות:

(ל) וְזֶה לְךָ הָאוֹת אֲכֹל הַשֶּׁנָּה סָפִיחַ וּבִשְׁנַת הַשְּׁנִיית שְׁחִיס וּבִשְׁנַת הַשְּׁלִישִׁית זָרְעוּ וְקָצְרוּ וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאָכְלוּ פְרִיָם. (לא) וַיִּסְפָּה פְּלִיטַת בַּיִת יְהוּדָה הַנִּשְׁאָרָה שְׂרָשׁ לְמִטָּה וְעָשָׂה פְרִי לְמַעְלָה. (לב) כִּי מִירוּשָׁלַם תֵּצֵא שְׂאֲרֵית וּפְלִיטָה מֵהַר צִיּוֹן קְנָאת ה' צָבָאוֹת תַּעֲשֶׂה זֹאת

ה' נותן לו אות. בשנה ראשונה לאחר שלא זורעים עדיין צומח משהו וכן בשנייה אך בשנה השלישית כבר לא נשאר כלום. אולם כאן להפך: לירושלים תהיה הצלה. תהיה שארית. כמו שאמר ישעיהו בפרקים ד, ו, ח.

חזקיה לא אמר שירה

נבואת ישעיהו לאורך כל התקופה התקיימה לפרטיה. הניסיון של חזקיהו לחרוג מדבריו לאורך הדרך נכשל ויהודה שילמה מחיר כבד מאוד. חז"ל (בבלי סנהדרין צד ע"א) קובעים שהתקופה המשיחית הסתיימה כי הוא לא אמר שירה. למה באמת הוא לא אמר שירה? התשובה היא שהדיכאון היה עצום. למרות ההצלה, הכול היה חרב. זה כמו מלחמת יוה"כ. איש לא אמר הלל למרות הניצחון. מה שהיה חמור הוא שמכיוון שלא היה כוח לשיר, מפלגת הכניעה לאשור, שאחז ייצג אותה, קיבלה כח. חזקיהו נפטר 4 שנים לאחר מסע סנחריב ואז מפלגת הכניעה העלתה את מנשה שחזר אל אשור. מנשה היה בן 12 כך שהיו אנשים אחרים שהעלו אותו כי רצו שהוא ילך לכיוון אחר בדיוק כמו שחזקיהו הועלה לשלטון בגיל צעיר.

הגמרא רומזת לזה כאשר היא מדברת על חזקיהו שראה ברוח הקודש שיצאו ממנו ילדים שלא ילכו בדרכו. הוא ראה את המצב בירושלים והבין מה יקרה. אי אפשר להבין את תקופת מנשה בלי להבין את השבר. כולם חזרו שבורים, גם חזקיהו וגם סנחריב, אך האחרון ניסה להסתיר את זה ולזמן מה הצליח עד שהרגו אותו. תקופת מנשה, שהגיע לאחר החורבן שהשאיר אחריו סנחריב, הייתה קשה ואף יאשיהו לאחר מכן לא הצליח לצאת ממנה.